

บทที่ 1

บทนำ

โครงการวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคในพื้นที่ลุ่มน้ำยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีจุดประสงค์หลัก เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคที่มีความเหมาะสมกับชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำยวม รวมทั้งสามารถดำเนินการได้เองในชุมชน ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ได้เลือกพื้นที่ศึกษา คือ ลุ่มน้ำยวมตอนล่าง ซึ่งเป็นพื้นที่ของตำบลแม่ยวม อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งมีพื้นที่อยู่ตลอดความยาวของลุ่มน้ำยวมตอนล่างก่อนไหลไปบรรจบกับแม่น้ำสาละวิน ในส่วนของบทที่ 1 ได้กล่าวถึง ที่มาและความสำคัญของปัญหาวัตถุประสงค์ กรอบแนวคิดการวิจัย ขอบเขตของวิจัย ประโยชน์ที่ได้รับ และนิยามศัพท์เฉพาะ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ที่มาและความสำคัญ

จากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรและการเติบโตของชุมชน ส่งผลให้มีการขยายตัวของชุมชนและสถานประกอบการต่าง ๆ ส่งผลให้เกิดความต้องการใช้น้ำมากขึ้นรวมทั้งเกิดการระบายน้ำเสียลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติและพื้นที่ต่าง ๆ มากยิ่งขึ้นจะโดยทางตรงหรือทางอ้อมก็ตาม แหล่งรับน้ำทิ้งและน้ำเสียเหล่านี้มักเป็นแหล่งน้ำผิวดิน ประกอบกับการไหลนองบนพื้นดินทำให้น้ำผิวดินได้รับความสกปรกจากสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่างๆ คุณภาพน้ำในแหล่งน้ำเสื่อมโทรมลง เกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำสะอาด และอาจมีผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนจึงถือว่าน้ำเป็นทรัพยากรอันสำคัญของประเทศชาติ และเป็นปัญหาเชื่อมโยงไปถึงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมด้านต่างๆ ของประเทศ

ลุ่มน้ำยวมเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีการการต่อตั้งชุมชนใกล้ๆ กับแม่น้ำที่ไหลผ่านหมู่บ้าน ประกอบกับ แม่น้ำยวมมีลักษณะภูมิประเทศเป็นทั้งภูเขา หุบและที่ราบ จึงจัดว่าเป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญ ในส่วนของการใช้ทรัพยากรน้ำของพื้นที่ลุ่มน้ำยวมสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ

1) ใช้ในการเกษตรกรรมพื้นที่ลุ่มน้ำยวม มีเนื้อที่ทำการเกษตร คิดเป็นร้อยละ 11.32 ของเนื้อที่ทั้งหมดของลุ่มน้ำยวม ในการทำเกษตรกรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำยวมนั้นในอดีตพื้นที่สูงจะทำการปลูกไร่ผืน แต่ในปัจจุบันได้ใช้ในการปลูกพืชผัก ผลไม้ เช่น ลิ้นจี่ สตรอเบอรี่ สวนดอกเบญจมาศ เป็นต้น

2) พื้นที่อยู่อาศัย ในพื้นที่ของลุ่มน้ำยวมจะมีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนอย่างหนาแน่นบางพื้นที่ และพื้นที่เบาบางบางส่วนคิดเป็นร้อยละ 6.07 ของเนื้อที่ทั้งหมด

3) การท่องเที่ยว เนื่องจากพื้นที่ลุ่มน้ำยวมมีลักษณะฐานทางธรณีวิทยาที่หลากหลาย กล่าวคือ มีทั้งภูเขา และมีแม่น้ำไหลผ่านตลอดจนมีน้ำตกต่าง ๆ นับเป็นสถานที่ประกอบการกิจการท่องเที่ยว จึงทำให้เกิดกิจการต่าง ๆ มากมาย เช่น รีสอร์ท โรงแรม เป็นต้น

จากข้อมูลการใช้ทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำยวม สรุปได้ว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำยวม มีกิจกรรมต่าง ๆ มากมายทั้ง การเกษตรกรรม การท่องเที่ยว หรือการประกอบธุรกิจต่าง ๆ ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการดำเนินกิจกรรมในตอนบนของพื้นที่แม่น้ำยวม ซึ่งประกอบกับการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้าอยู่อาศัยและการประกอบอาชีพ ธุรกิจเป็นจำนวนมาก ทำให้มีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งมีการลูล้ำป่าไม้ต้นกำเนิดของแม่น้ำทำให้ปริมาณน้ำน้อยลง แต่ในทางตรงกันข้ามการประกอบธุรกิจด้านต่าง ๆ เริ่มเพิ่มมากขึ้น ประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำยวมจึงได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยเฉพาะเรื่องของคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำต่างในพื้นที่ลุ่มน้ำยวมที่มีคุณภาพแย่งจากกิจกรรมดังกล่าว คือ มีการปนเปื้อนของตะกอน สารอินทรีย์ สารเคมี และเชื้อโรคต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องทำการปรับปรุงคุณภาพก่อน เพื่อให้มีความปลอดภัยก่อนนำมาอุปโภคบริโภค อย่างไรก็ตามปัญหาดังกล่าวทางภาครัฐได้ตระหนักแล้วเป็นอย่างดี ซึ่งจะเห็นได้จากในช่วงหลายปีที่ผ่านมา รัฐบาลได้ทุ่มเทงบประมาณเอาไว้มาก เพื่อจัดหาน้ำสะอาดสำหรับใช้ หมู่บ้านในลุ่มน้ำยวมอย่างเพียงพอ โดยเฉพาะในช่วงปีที่ผ่านมาได้มีหน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดการและพัฒนาน้ำสะอาดในชนบทหลายหน่วยงาน เช่น กรมโยธาธิการ สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท กรมทรัพยากรธรณี กรมการปกครอง กรมการพัฒนาชุมชน กรมประชาสัมพันธ์ และกรมอนามัย เข้ามาในพื้นที่ลุ่มน้ำยวม เพื่อดำเนินการแก้ปัญหาดังกล่าว เช่นการแก้ปัญหาโดยการสร้างระบบประปาหมู่บ้าน แต่หลังการส่งมอบระบบฯ ให้อยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานส่วนท้องถิ่น หรือองค์การบริหารส่วนตำบลแล้วก็จะขาดการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งระบบที่จัดทำขึ้นค่อนข้างซับซ้อนทำให้ผู้ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบดูแลทำความเข้าใจได้ยากรวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ส่วนใหญ่มาจากภายนอกชุมชน รวมทั้งราคายังค่อนข้างสูง จึงส่งผลให้ระบบดังกล่าวใช้งานได้อย่างไม่เต็มประสิทธิภาพ งานวิจัยนี้จึงมีความต้องการที่จะนำแนวทางการแก้ปัญหาอย่างบูรณาการร่วมกันระหว่างทั้งองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงคุณภาพน้ำสำหรับการอุปโภคบริโภคที่เป็นสากล และองค์ความรู้ที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นจึงจะสามารถดำเนินการแก้ปัญหาน้ำได้ ร่วมกับการพยายามให้ชุมชนสามารถเฝ้าระวังและปรับปรุงคุณภาพน้ำสำหรับการอุปโภคและบริโภคในพื้นที่ของตนเองได้ โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่ ซึ่งอีกแนวทางหนึ่งที่ต้องดำเนินการควบคู่กันไป คือ การสร้างจิตสำนึกให้กับประชาชนและในพื้นที่ โดยต้องให้ประชาชน ในพื้นที่เข้าใจว่าการจัดการทรัพยากรน้ำเป็นภารกิจที่ทุกฝ่ายต้องเข้ามาร่วมดำเนินการ ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคในพื้นที่ลุ่มน้ำยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อจะได้ทราบข้อมูลสภาพปัญหาและความต้องการความช่วยเหลือด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ ของประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำยวม

รวมทั้งร่วมกันแก้ปัญหากับชุมชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน จนสามารถที่จะ
เฝ้าระวัง และสามารถปรับปรุงคุณภาพน้ำสำหรับการอุปโภคบริโภคของตนเองได้อย่างถูกต้อง
เหมาะสม

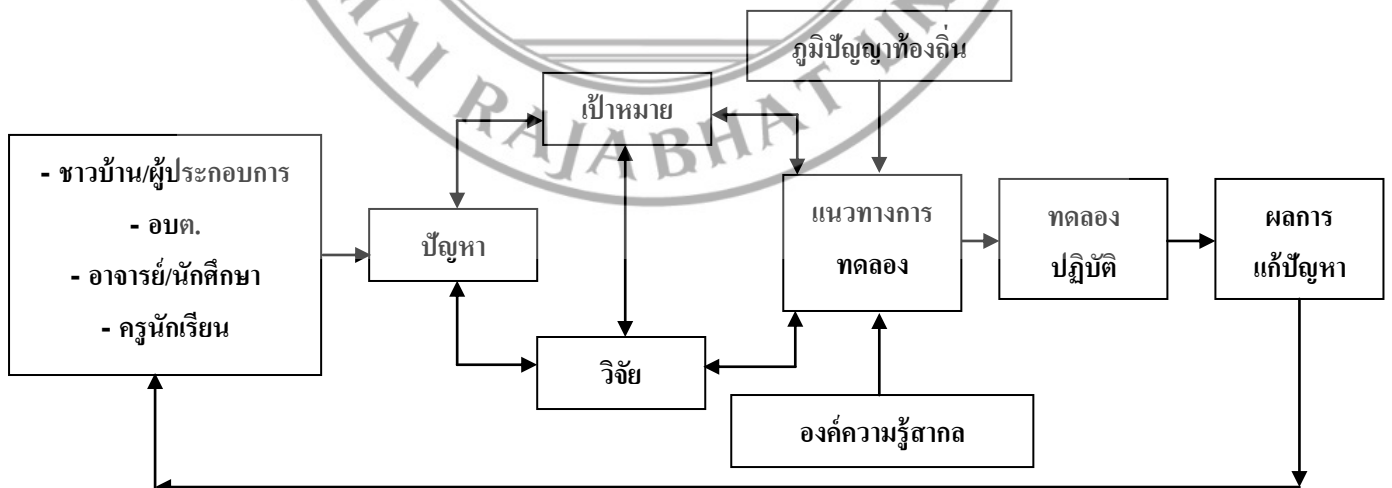
ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการอุปโภคและ
บริโภคในพื้นที่ลุ่มน้ำยม จังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อจะได้ทราบข้อมูลสภาพปัญหา
และความต้องการความช่วยเหลือด้านการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคของ
ประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำยม รวมทั้งร่วมกันแก้ปัญหากับชุมชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของ
ชุมชนจนนำไปสู่การได้รูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำที่ใช้ในการอุปโภคบริโภคที่ถูกต้องและ
เหมาะสมกับชุมชน

วัตถุประสงค์

เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคที่มีความเหมาะสมกับ
ชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำยม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

กรอบแนวคิดของโครงการวิจัย

โครงการวิจัยจะใช้กระบวนการวิจัย สร้างชุดความรู้ สร้างกระบวนการเรียนรู้
สร้างนวัตกรรมในการป้องกัน และเฝ้าระวัง รวมทั้งแก้ไขปัญหาสำหรับการอุปโภคบริโภค
ร่วมกัน ซึ่งถ้าไม่ทำแล้วก็จะเกิดปัญหาซ้ำซากยากต่อการแก้ไข การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งในการหา
แนวทางและแนวร่วมในการมาร่วมรับผิดชอบปัญหา และการป้องกันปัญหาร่วมกันอย่างเป็น
ระบบโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเข้ามาใช้แก้ปัญหาสำหรับการอุปโภคบริโภคที่เกิดขึ้นโดย
มุ่งเน้นไปที่การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมซึ่งจะต้องมีการพัฒนาเป็นกลุ่มติดตาม และเฝ้า
ระวังทรัพยากรน้ำของชุมชนรวมทั้งสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับรุ่นต่อ ๆ ไปได้จนนำไปสู่
ความยั่งยืนของการจัดการน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคในชุมชนได้โดยมีกรอบแนวคิดดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1.1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคในพื้นที่ลุ่มน้ำยม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในครั้งนี้ เพื่อให้งานวิจัยมีเป้าหมายและกรอบของการทำวิจัยที่ชัดเจน คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ซึ่งจะประกอบด้วย ขอบเขตทางด้านเนื้อหา ขอบเขตทางด้านประชากร ขอบเขตทางด้านเวลา และขอบเขตทางด้านพื้นที่ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา เนื้อหาในรายงาน ประกอบด้วยข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ การสำรวจคุณภาพน้ำ การสร้างความตระหนักถึงปัญหาทรัพยากรน้ำ ความรู้ความเข้าใจในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ รูปแบบกิจกรรมที่ใช้ในการจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ตำบลแม่ยม รวมทั้งการติดตามและประเมินผลการดำเนินกิจกรรม

2. ขอบเขตด้านประชากร ประชากรที่ศึกษาครั้งนี้เป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำยมตอนล่าง ตำบลแม่ยม อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

3. ขอบเขตด้านเวลาของการวิจัย การวิจัยครั้งนี้มีระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยทั้งสิ้นเป็นระยะเวลา 1 ปี

4. ขอบเขตทางด้านพื้นที่ พื้นที่ทำการศึกษาคือ พื้นที่ลุ่มน้ำยมตอนล่าง ประกอบด้วย 13 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านน้ำดิบ หมู่ที่ 2 บ้านห้วยวอก หมู่ที่ 3 บ้านทุ่งแพม หมู่ที่ 4 บ้านห้วยสิงห์ หมู่ที่ 5 บ้านห้วยทราย หมู่ที่ 6 บ้านห้วยไผ่ หมู่ที่ 7 บ้านท่าตางหมู่ที่ 8 บ้านกะปวงหมู่ที่ 9 บ้านแม่กองแป หมู่ที่ 10 บ้านแม่กองคา หมู่ที่ 11 บ้านห้วยบง หมู่ที่ 12 บ้านแพะกะปวงหมู่ที่ 13 บ้านจอมกิตติ ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลแม่ยม อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในส่วนของตำบลแม่ยม อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้รูปแบบการแก้ปัญหาน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคในชุมชน และสามารถพัฒนาเป็นการแก้ปัญหาให้กับชุมชนอื่นได้

2. เกิดเป็นองค์ความรู้ในการวิจัย และพัฒนาการแก้ปัญหาเพื่อการอุปโภคบริโภค และปัญหาอื่นๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชนต่อไปในอนาคตได้

3. ประชาชนในพื้นที่สามารถใช้ความรู้ที่ได้รับจากการเข้าร่วมโครงการ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับผู้อื่น จนเกิดเป็นเครือข่ายการแก้ปัญหาทรัพยากรน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคได้

นิยามศัพท์เฉพาะ

การจัดการทรัพยากรน้ำ หมายถึง การสำรวจคุณภาพน้ำ การสร้างความตระหนักถึงปัญหาทรัพยากรน้ำ ความรู้ความเข้าใจในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ รูปแบบกิจกรรมที่ใช้ในการจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ยม ในส่วนของตำบลแม่ยม อำเภอมะเริ่ง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

น้ำสำหรับการอุปโภค หมายถึง น้ำที่ใช้ในการอุปโภคในพื้นที่ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ยม ในส่วนของตำบลแม่ยม อำเภอมะเริ่ง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เช่น น้ำอุปโภคจากบ่อดินในชุมชน น้ำอุปโภคจากระบบประปาหมู่บ้าน และแหล่งน้ำอื่นๆ

น้ำสำหรับการบริโภค หมายถึง น้ำที่ใช้ในการบริโภคในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ยม ในส่วนของตำบลแม่ยม อำเภอมะเริ่ง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เช่น น้ำอุปโภคจากบ่อดินในชุมชน น้ำอุปโภคจากระบบประปาหมู่บ้าน และแหล่งน้ำอื่นๆ

